

Werkplekleren: het han

Een onderzoek naar de kwaliteit van de opleidingsschool

Miranda Timmermans en **Bas van Lanen**

Beide auteurs zijn verbonden aan de Hogeschool Arnhem en Nijmegen, Faculteit Educatie.
E-mail: Xxxxxx

De ontwikkelingen richting Opleiden in de School sluiten aan bij de keuze van de opleidingen om met studenten competentiegericht te werken. Binnen competentiegericht opleiden, dat zich richt op het ontwikkelen van kenmerkende beroepsvaardigheden, -kennis en -attitude, krijgt de werkplek als authentieke beroepssituatie namelijk een belangrijkere plaats in het opleidingscurriculum (Coonen, 2005; Klarus, 2004; Teune, 2004). Competenties zijn direct verbonden met de beroepsuitoefening en worden dus juist op de werkplek zichtbaar en functioneel. De toenemende aandacht voor leren en opleiden op de werkplek betekent tegelijkertijd dat de vraag naar de kwaliteit van de opleidingsschool steeds relevanter wordt.

Studenten twijfelen niet over de leerwaarde van de stage. Het is echter niet helemaal duidelijk wat er dan geleerd wordt en wat er voor zorgt dat het werken op de leerwerkplek leren wordt.

Deze vraag is in het kader van opleiden in de school belangrijk om te beantwoorden, aangezien de student een belangrijk deel van zijn opleiding op de werkplek functioneert, terwijl de opleiding verantwoordelijk blijft voor het certificeren.

Werkpleklernen is een kwestie van aanbod en individuele keuzes

Leren op de werkplek gebeurt, maar het gebeurt niet vanzelf. Het wordt beïnvloed door wat de werkplek, de opleidingsschool zelf te bieden heeft. Uit onderzoek blijkt dat het aanbod van de werkplek bestaat uit de aard en de inhoud van het werk, de sociale omgeving en de beschikbare informatie (Onstenk, 2002; Kwakman, 2003). Diverse onderzoekers (Onstenk, 2002; Billett, 2004; Ashton, 2004) benadrukken hierin de rol en aard van de dagelijkse werk-

van de lerende en de kenmerken van het opleiden zijn de drie belangrijke elementen die bij leren op de werkplek in balans gebracht moeten worden (Klarus, 2004). Opvallend gegeven is dat wanneer er gesproken wordt over kwaliteit, deze kenmerken worden gekoppeld aan voorwaarden voor kwaliteit. Echter over wat kwaliteit nu daadwerkelijk is en welke kwaliteit er gerealiseerd wordt, worden nauwelijks uitspraken gedaan.

Twee perspectieven

Bij leren op de werkplek spelen twee verschillende perspectieven van waaruit je naar het opleiden van studenten kunt kijken een rol. Enerzijds is er het perspectief van de opleiding. De lerarenopleiding richt zich op het voorbereiden van de student op zijn toekomstige leraarschap en het hierin kwalificeren en certificeren. Dit is de core-business van de opleiding. Anderzijds is er het perspectief van de school. De school heeft als belangrijkste taak goed onderwijs te verzorgen voor haar leerlingen en de kwaliteit van de leerkrachten te bewaken en op peil te houden.

gt er maar vanaf!

zaamheden. Welke werkzaamheden van leerkrachten zijn toegankelijk voor de student en welke niet? Een rijk aanbod van de werkplek is echter op zich nog geen garantie, dat er geleerd wordt. Dat is ook afhankelijk van de student. Welke keuzes maakt hij uit het aanbod van de werkplek en hoe doet hij mee aan de dagelijkse werkzaamheden? Kenmerken van de lerende, waaronder motivatie, leerstijl en voorkennis (Poortman, 2007; Blokhuis, 2006) spelen een rol bij het maken van die keuzes. Wanneer we spreken over werkplekopleiden krijgen we vervolgens nog te maken met opleidingskenmerken zoals begeleiding en ondersteuning en pedagogische en didactische interventies (Blokhuis, 2006; Onstenk, 2002). Ook deze kenmerken zijn van invloed op het leren van de student op de werkplek. De kenmerken van de opleidingsschool, de persoonlijke belangen

Het merendeel, zo niet alle activiteiten op een school zijn daarop gericht (Nieuwenhuis & Van Woerkom, 2006). De huidige ontwikkelingen geven de indruk dat er vooral naar de opleidingsschool gekeken wordt vanuit het perspectief van de opleiding, met als gevolg dat opleidingsonderdelen overgeheveld worden naar de werkplek. Echter om de opleidingsschool als leerplek optimaal te benutten zullen we veel meer dan nu het geval is uit moeten gaan van de eigenheden en mogelijkheden van de school. We moeten de praktijk veel meer zien als authentieke leerbron.

Wie of wat bepaalt wat kwaliteit is? Een onderzoek

Om inzicht te krijgen in de kwaliteit van de school als leerwerkplek heeft het lectoraat 'Ontwikkelen van Competenties op de Werkplek' met medewerking van

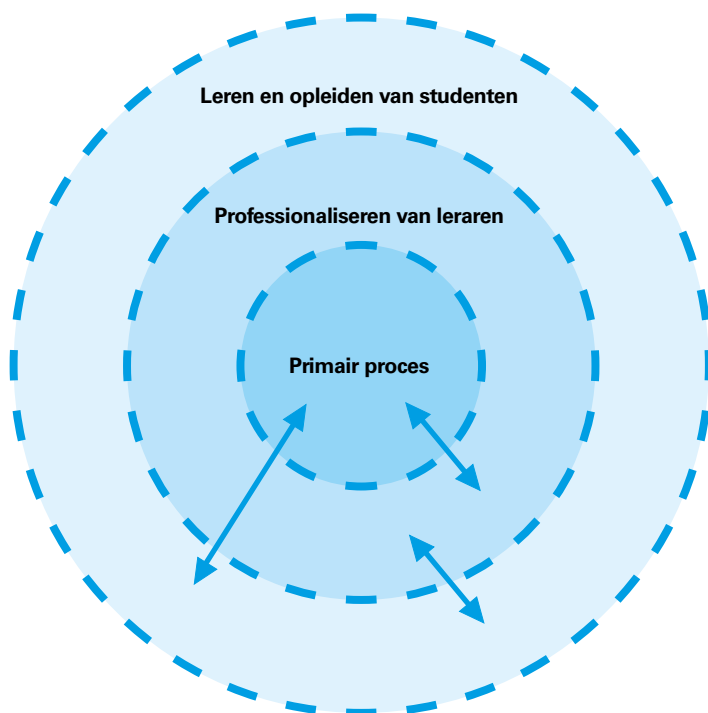
Advertentie

de opleidingsscholen een onderzoek uitgevoerd. Daarbij is de centrale vraag: ‘Welke kenmerken voor kwaliteit van de leerwerkplek op de opleidingsschool¹ worden onderscheiden?’. Doel van het onderzoek is het ontwikkelen van een kwaliteitsinstrument, een ‘werkplekkwaliteitsmeter’, waarmee een opleidingsschool zelf de eigen leerwerkplek in kaart kan brengen.² Met de resultaten kan ze vervolgens ontwikkelingen in gang zetten en samen met de opleiding zoeken naar afstemming.

Het onderzoek is uitgevoerd met medewerking van 20 opleidingsscholen; 12 scholen voor primair onderwijs en 8 scholen voor voortgezet onderwijs. Het onderzoek is gestart met het in kaart brengen van de kwaliteitskenmerken van de leerwerkplek die in de literatuur benoemd worden. Deze kenmerken zijn in het vervolg van het onderzoek gebruikt als interpretatiekader. Tegelijkertijd zijn er groepsinterviews gehouden met betrokkenen uit de praktijk. Centrale vraag aan hen was, welke kenmerken zij vinden dat van invloed zijn op de kwaliteit van de leerwerkplek van de opleidingsschool.

Wat zegt de literatuur?

Op basis van de literatuur hebben we een theoretisch kader ontwikkeld dat bestaat uit drie hoofdcategorieën (‘schillen’), die geschikt blijken om alle genoemde kenmerken onder te brengen (Timmermans, van Lanen & Klarus, 2008). De drie schillen beschrijven drie doelgerichtheden van de opleidingsschool, namelijk het primaire proces (onderwijs aan leerlingen), het leren van de professional (de leerkracht die zich blijft professionaliseren) en het leren en opleiden van de student (figuur 1). Het model geeft weer dat de school is geëvolueerd van een organisatie gericht

Figuur 1: schematische weergave van de drie ‘schillen’

Student: ‘Ik heb nog nooit zoveel geleerd als het afgelopen jaar tijdens m’n stage.’

op leren van leerlingen naar een organisatie waar iedereen voortdurend leert. Studenten maken op de opleidingsschool gebruik van het primaire proces als bron voor werken en leren én tegelijkertijd komen ze terecht in een cultuur en structuur van voortdurende professionalisering die vanzelfsprekend is. Met dit als basis ontstaat een ideale leerwerkplek voor het opleiden van en leren door studenten.

Behalve de drie hoofdcategorieën heeft de literatuurstudie 26 kenmerken opgeleverd, die onderscheiden worden als kwaliteitskenmerken. Voorbeelden van kenmerken zijn: Visie op Opleiden in de school, Opleidingsactiviteiten, Leerklimaat en Aansturing door het management. De drie hoofdcategorieën en de kenmerken zijn als interpretatiekader gebruikt bij het analyseren van de groepsinterviews.

Hoe wordt er in de praktijk zelf gedacht over de kwaliteit van de opleidingsschool?

In de vorm van groepsinterviews zijn beschrijvingen van ‘een kwalitatief goede opleidingsschool’ verzameld. Aan de groepsinterviews hebben mentoren, studenten, schoolopleiders, instituutopleiders en directieleden deelgenomen. De groepen waren homogeen samengesteld; elke groep heeft vanuit de eigen rol en het eigen perspectief kunnen praten over de kwaliteit van de opleidingsschool. In totaal zijn er 16 interviews met 69 betrokkenen gevoerd.

De analyse van de groepsinterviews met behulp van het interpretatiekader levert een aantal interessante resultaten op. Allereerst hebben we gekeken naar de hoofdcategorieën. Verreweg de meeste uitspraken die gedaan zijn horen thuis in de hoofdcategorie ‘Leren en opleiden van studenten’ (79,8%). De hoofdcategorieën ‘Professionaliseren van leraren’ (11,6% van de uitspraken) en ‘Primaire Proces’ (8,6%) zijn in de gesprekken aanzienlijk minder genoemd. Vervolgens hebben we gekeken naar de afzonderlijke kenmerken die genoemd zijn. Alle 26 kenmerken uit het interpretatiekader (op basis van de literatuur) zijn ook in de groepsinterviews aan de orde geweest. De vijf meest genoemde kenmerken, allemaal uit de hoofdcategorie ‘Leren en opleiden van studenten’ zijn:

1. Praktijkcurriculum (wijze waarop het leren op de werkplek vorm gegeven wordt),

Advertentie

2. Visie op Opleiden in de School (achterliggende ideeën over opleiden op de werkplek),
3. Conditie van het personeel (de noodzakelijke competenties en taakbeschrijvingen),
4. Communicatie (overlegstructuren en samenwerkingsvormen) en
5. Begeleiding (het ondersteunen en coachen van de student bij zijn leerproces).

De twee kenmerken die het minst genoemd zijn binnen 'Leren en opleiden van studenten', zijn Kwaliteitszorg (systematisch volgen en evalueren van resultaten) en Aansturing door Management.

Net als bij 'Leren en opleiden van studenten' worden ook binnen de hoofdcategorieën 'Professionaliseren van leraren' en 'Primaire Proces' de kenmerken Visie en Activiteiten (respectievelijk Professionaliseringsactiviteiten en Onderwijsactiviteiten) het meest genoemd.

Wat zeggen de resultaten?

De resultaten bevestigen onze indruk dat er naar de leerwerkplek gekeken wordt aan de hand van kenmerken die betrekking hebben op het leren en opleiden van studenten. Echter, op een goede leerwerkplek is het belangrijk ook oog te hebben voor de kwaliteit van het primaire proces (hoe ziet het onderwijs aan onze leerlingen eruit en welke kwaliteit bieden we?) en voor het professionaliseren van leraren (is er binnen of vanuit de eigen school gelegenheid om te professionaliseren?). Juist dat maakt de werkplek tot een authentieke leerbron, waar het leren en opleiden van de student logisch aansluit op de dagelijkse gang van zaken. Aangezien het geen vanzelfsprekendheid is om hiernaar te kijken, vraagt het een bewust richten van de aandacht van de betrokkenen op deze aspecten. Aan de andere kant is het ook positief dat de kenmerken ten aanzien van het opleiden van studenten in de praktijk de aandacht hebben. Het opleiden van studenten wordt als nieuw element toegevoegd aan de organisatie en er wordt dus veel nagedacht over het hoe en wat van dit opleiden op de werkplek. Extra aandacht verdienen hier kwaliteitszorg en de aansturing door het management. Studenten opleiden binnen de eigen instelling betekent enerzijds dat de studentontwikkeling systematisch gevolgd wordt en het werk geëvalueerd wordt door de schoolopleiders, anderzijds dat het management sturing geeft aan het ontwikkelen van een goede leerwerkplek. Een laatste belangrijke conclusie is dat de 26 kenmerken bruikbaar zijn voor het ontwerpen van een kwaliteitsinstrument voor de interne kwaliteitszorg van de opleidingsschool als leerwerkplek (Timmermans, van Lanen & Klarus, 2008).

Tot slot

Competentieverricht onderwijs staat of valt met een goede afstemming tussen onderwijs en arbeid, leren in de opleiding en leren in de praktijk. Zonder een goede afstemming, dat betekent het leren in de opleidingsschool optimaal voorbereiden en ondersteunen, blijft het transferprobleem (van opleiding naar praktijk) bestaan. Zonder dat we weten hoe het leren in de beroepspraktijk verloopt en intensiever

Onderzoeker: 'Op de werkplek wordt veel gewerkt maar lang niet altijd veel geleerd.'

benut kan worden, blijven we steken in de constatering dat studenten alleen maar het idee hebben dat zij 'Nog nooit zoveel hebben geleerd als in hun stage'. We weten dat alleen werken niet betekent dat er ook geleerd wordt. We moeten ook weten wanneer en onder welke condities dit leren dan wel of juist niet beter zal verlopen.

Met dank aan Ruud Klarus, lector 'Competenties ontwikkelen op de werkplek', voor de supervisie van het onderzoek en feedback op het artikel.

Literatuur

- Ashton, D.N. (2004). Impact of organisational structure and practices on learning in the workplace. In: *International Journal of Training and Development* 8(1) p 43-53.
- Billett, S. (2004). Workplace participatory practices. Conceptualising workplaces as learning environments. In: *The Journal of Workplace Learning*, Volume 16, no.6, 312-324.
- Coonen, Hubert W.A.M. (2005) *De leraar in de kennissamenleving*. Beschouwing over een nieuwe professionele identiteit van de leraar, de innovatie van de lerarenopleiding en het management van de onderwijsvernieuwing. Inaugurele Rede, Universiteit Twente.
- Klarus, R. (2004). Omdat het nog beter kan. Competentieverricht opleiden van leraren. In: *VELON. Tijdschrift voor lerarenopleiders* 25 (4). 18-29.
- Kwakman, K. (2003). *Anders leren, beter werken*. Lectorale rede lectoraat 'Professionalisering van agogische beroepen en vaktherapeuten in de gezondheidszorg'. Nijmegen: Hogeschool Arnhem en Nijmegen.
- Nieuwenhuis, A.F.M. en Woerkom, M. van, (2006). Rationales achter werkplekleren. In: *Pedagogische Studiën*, 2006 (83) pag. 343 – 354.
- Onstenk, J. m.m.v. Oudejans, J. en Seters, R. van, (2002). *De school als leer- en opleidingsplaats. Achtergronden en argumenten bij het beschrijvingsmodel*. 's-Hertogenbosch: CINOP.
- Teune, P. (2004). *Op weg naar competentieverricht opleiden*. Een onderzoek naar innovatiediffusie bij de Fontys Lerarenopleiding Tilburg. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Timmermans, M., Lanen, B. van, Klarus, R. (2008). "Scholen in Opleiding," *Over de kwaliteit van de opleidingsschool in ontwikkeling*. Paper VELON conferentie, 2008, Veldhoven.

Noten

¹ Waar gesproken wordt over opleidingsschool, wordt ook de academische opleidingsschool bedoeld.

² Het kwaliteitsinstrument heeft inmiddels vorm gekregen en in een vervolgonderzoek is het afgenomen en uitgetoetst bij 20 opleidingsscholen.